

KAMUSAL ALAN VE FİLTRE BALONLARI

Burcu ENER

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Türkiye

burcu.yildirim@trt.net.tr

<https://orcid.org/0009-0003-1812-6736>

<i>Atıf</i>	Ener, B. (2025) KAMUSAL ALAN VE FİLTRE BALONLARI. İletişim Çalışmaları Dergisi, 11 (2), 99-120.
-------------	---

Geliş tarihi / Received: 28.03.2024

Kabul tarihi / Accepted: 21.05.2025

DOI: 10.17932/IAU.ICD.2015.006/icd_v01i2001

ÖZ

Bu çalışma, Jürgen Habermas'ın kamusal alan kuramını dijital çağ bağlamında yeniden değerlendirerek, sosyal medya platformlarının yarattığı filtre balonları ve algoritmik yönlendirmelerin demokratik tartışmaları nasıl etkilediğini analiz etmektedir. Kullanıcıları dar bilgi ekosistemlerine hapseden bu mekanizmalar, eleştirel düşüncüyü ve çoğulcu diyalogu zayıflatmaktadır. Çalışma, dijital regülasyonlar, algoritmik şeffaflık ve medya okuryazarlığını çözüm önerileri olarak sunarken, sosyal medyanın kamusal alanı tamamen ortadan kaldırıp kaldırmadığını sorgulamaktadır. Ayrıca, dijital demokrasinin sürdürülebilirliği için yeni yaklaşımların geliştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Kamusal Alan, Filtre Balonları, Algoritmik Manipülasyon, Dijital Demokrasi*

PUBLIC SPHERE AND FILTER BUBBLES

ABSTRACT

This study reevaluates Jürgen Habermas's public sphere theory in the digital age, analyzing how social media platforms create filter bubbles and algorithmic biases that influence democratic discourse. These mechanisms weaken critical thinking and pluralistic dialogue by trapping users in narrow information ecosystems. The study proposes digital regulations, algorithmic transparency, and media literacy as potential solutions while questioning whether social media has entirely dismantled the public sphere. It emphasizes the need for new approaches to sustain digital democracy, ensuring that online spaces foster inclusive and rational debate rather than reinforcing polarization and ideological fragmentation.

Keywords: *Public Sphere, Filter Bubbles, Algorithmic Manipulation, Digital Democracy*

GİRİŞ

İletişim teknolojilerindeki gelişmeler ve sosyal medya platformlarının yaygınlaşması, sanal ortam ile gerçek dünya arasındaki etkileşimi derinden dönüştürerek yeni bir toplumsal yapı oluşturmuştur. 21. yüzyılda sosyal medya, geleneksel medya biçimlerini aşarak; kültürel, ekonomik, sosyal ve politik alanlarda bilginin üretimini, yayılımını ve etkileşimini kolaylaştıran küresel bir ekosistem haline gelmiştir. Dijital ortamda sunulan "gerçeklik temsilleri", bireyler tarafından belirli söylem çerçeveleri içinde yeniden üretilmekte ve rasyonelleştirilmektedir (Oğuz, 2018; Öngen, 2017).

Eli Pariser (2011), çevrim içi kişiselleştirmenin bu potansiyeline dikkat çekerek, insanların çeşitli bakış açılarından etkili bir şekilde izole edilme riskini tanımlayan ve bu olguyu 'filtre balonları' olarak adlandıran ilk kişi olmuştur. Sosyal medya algoritmalarının oluşturduğu "filtre balonları", bireylerin belirli düşünce sistemleri içinde kalmasına neden olarak algı süreçlerini yönlendiren kritik bir faktör hâline gelmiştir (Çaycı, 2021; Hidayah, 2018). Sosyal medya platformları "kişiselleştirme" ilkesi doğrultusunda çalışarak kullanıcıları benzer içeriklerle çerçevelemekte ve böylece bireylerin farklı bakış açılarına maruz kalmasını sınırlamaktadır (Çaycı,

2021; Öngen, 2017). Öte yandan, sosyal medya ve mesajlaşma uygulamaları, haber içeriklerinin paylaşılmasını sağlamakla birlikte, kültürel ve politik olaylar hakkında kamusal tartışmalar için bir alan yaratma potansiyeline de sahiptir. Bu dijital kamusal alan, medya mimarisi ve sermaye yapısı nedeniyle hegemonik güçlerin kontrolü altında şekillenmekte ve böylece demokratik bir iletişim alanı olma potansiyelini sınırlamaktadır (Hidayah, 2018; Özdemir, 2021).

Habermas'ın tanımladığı ideal kamusal alan, bireylerin serbest ve rasyonel tartışmalar yoluyla ortak bir anlayışa ulaşmasını hedeflerken, sosyal medyanın filtre balonları ve algoritmik yönlendirmeleri bu süreci sekteye uğratabilir (Çaycı, 2021; Habermas, 1974). Bu noktada, bireyin düşünce ve eylemlerini şekillendiren filtre balonlarının demokratik bir kamusal alanın temel unsurlarından biri olan rasyonel akıl yürütme ve eleştirel tartışma ortamını nasıl etkilediği sorusu önem kazanmaktadır. Habermas'ın iletişimsel eylem teorisinin öngördüğü "anlamaya ulaşma hedefi", dijital medyanın sunduğu bu algoritmik yapılar altında ne ölçüde gerçekleştirilebilir? Bu sorular, günümüz dijital kamusal alanının demokratik süreçlerle ilişkisini anlamak açısından kritik bir öneme sahiptir (Hidayah, 2018; Özdemir, 2021).

Bu çalışma, Jürgen Habermas'ın kamusal alan kuramı ışığında dijital iletişim ortamlarının demokratik işleyişini sorgulamayı hedeflemektedir. Temel odak noktasını, sosyal medya platformlarının algoritmik mekanizmalarının (özellikle filtre balonları ve yankı odaları yoluyla) kamusal tartışmanın çoğulcu doğasını nasıl sekteye uğrattığı ve eleştirel söylemi zayıflattığı sorusu oluşturmaktadır. Çalışma, Habermasçı ideal ile günümüz dijital kamusal alanı arasındaki gerilimleri, kişiselleştirilmiş içerik dağıtımının epistemolojik etkilerini ve demokratik katılımın dijital koşullarını sistematik biçimde ele alarak üç katmanlı bir analiz sunmayı amaçlamaktadır. Araştırma, sosyal medyanın kamusal alanı dönüştürme biçimlerini eleştirel bir bakışla irdeleyerek hem mevcut dijital mimarinin yapısal sorunlarını teşhis etmeyi hem de algoritmik şeffaflık, dijital regülasyon ve medya okuryazarlığı gibi çözüm önerilerinin etkinliğini değerlendirmeyi hedeflemektedir. Nihai olarak, günümüz iletişim ortamında normatif bir kamusal alan modelinin nasıl yeniden tasavvur edilebileceğine dair kuramsal bir çerçeve sunmayı amaçlamaktadır.

HABERMAS'IN KAMUSAL ALAN ANLAYIŞI

Jürgen Habermas, kamusal alan kavramını modern toplumların gelişimi açısından kritik bir unsur olarak ele alır. Ona göre, kamusal alan ve kamuoyu kavramları, 18. yüzyılın sonlarında yaşanan tarihsel ve toplumsal dönüşümlerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır (Habermas, 2017).

Feodal toplumdan kapitalist düzene geçiş sürecinde önemli ekonomik, siyasal ve kültürel değişimler yaşanmıştır. Feodalizmin yerini alan yeni toplumsal düzen, bireylerin devletin mutlak otoritesine karşı kamusal tartışmalar yürütmesine olanak sağlamıştır (Odabaş, 2018). 18. yüzyılda burjuvazinin yükselişiyle birlikte, bireyler özel alanlarının dışına çıkarak kamusal meseleler hakkında düşünmeye ve tartışmaya başlamışlardır. Özellikle ticaretin genişlemesi, kentleşmenin artması ve basının yaygınlaşması, bireylerin kamusal alanda daha aktif hâle gelmesini sağlamıştır (Yükselbaba, 2011).

Sanayi Devrimi ile birlikte üretim süreçleri değişmiş, toplumsal yapı yeniden şekillenmiştir. Avrupa’da mutlak monarşilerin zayıflaması, demokratik yönetim anlayışının güçlenmesine neden olmuştur (Odabaş, 2018). Aydınlanma Çağı’nın etkisiyle akılcılık, eleştirel düşünce ve birey hakları ön plana çıkmıştır. Kamuoyunun şekillenmesinde basının rolü büyük olmuş, gazeteler ve broşürler yoluyla toplum farklı fikirlerle tanışmıştır (Biçer, 2017). Kahvehaneler, akademik tartışmalar ve edebi salonlar gibi mekânlar, farklı sınıflardan insanların bir araya gelip toplumsal meseleleri tartıştığı platformlara dönüşmüştür (Biçer, 2017). Özellikle Fransa ve İngiltere’de basının yaygınlaşması ve edebi salonların artışı, bireylerin politik meseleleri tartışarak yeni fikirler üretmesine olanak sağlamıştır.

Feodal düzenin çöküşüyle birlikte soyluların tek hâkim olduğu siyasi arenada, burjuvazinin söz sahibi olmasıyla yeni bir kamusal alan doğmuştur. Burjuvazi, ekonomik gücünü kullanarak devlet işlerine daha fazla müdahale etmek istemiş, bu da halkın yönetime katılımı konusunda önemli bir adım olmuştur (Odabaş, 2018). Aynı dönemde, parlamenter sistemin gelişmesiyle birlikte yurttaşların siyasi kararlara etkisi artmış ve kamusal alanın önemi daha da belirgin hâle gelmiştir (Kırık, 2007).

Habermas’a göre kamusal alan, bireylerin bir araya gelerek ortak meseleleri tartışabildiği, erişime açık ve özgür bir iletişim ortamıdır (Habermas, 2017). Bu alan, toplumun çeşitli kesimlerinin bir araya gelerek kamuoy-

yunu şekillendirdiği ve siyasal karar alma süreçlerini etkilediği bir zemin olarak işlev görür (Biçer, 2017). Kamusal alanın temel özellikleri şunlardır (Habermas, 2017; 1997; Timur, 2008).

- 1. Erişilebilirlik:** Herkesin katılımına açık olmalıdır.
- 2. Eleştirel Tartışma:** Bireyler, devlet otoritesi karşısında eleştirel bir tutum geliştirebilmelidir.
- 3. Rasyonalite:** Tartışmalar akılcı ve mantıklı argümanlara dayanmalıdır.
- 4. Ortak Fayda:** Bireyler yalnızca kendi çıkarlarını değil, toplumun genel çıkarlarını göz önünde bulundurmalıdır.

Bu kavram, sadece siyasal tartışmalarla sınırlı değildir; sanat, edebiyat ve felsefi düşünce gibi konular da kamusal alanın önemli unsurlarını oluşturur. Eleştirel kamusal akıl yürütme, toplumsal değişimin önemli bir mekanizmasıdır (Kırık, 2007).

Kamusal alanın tam olarak nasıl tanımlanacağı konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Kimilerine göre kamusal alan, yalnızca siyasal meselelerin tartışıldığı bir platformken, kimilerine göre geniş anlamda kültürel, sosyal ve ekonomik konuların da içinde bulunduğu bir çerçevedir. Habermas'ın yaklaşımı, kamusal alanı bireylerin özgürce fikirlerini ifade edebildiği ve ortak akıl temelinde uzlaşmaya varabildiği bir alan olarak ele alır (Hidayah, 2018; Odabaş, 2018). Bu noktada, kamusal alanın demokratikleşme sürecine katkısı büyüktür.

Burjuva Kamusal Alanı

Habermas'a göre, burjuva kamusal alanı, aile ve akraba ilişkilerini içeren özel alandan farklı olarak, bireylerin ortak meseleleri tartışabildiği, kamuoyunun şekillendiği modern bir toplumsal alanı ifade eder (Habermas, 2017). 18. yüzyılda burjuvazinin yükselişiyle birlikte, bireyler özel çıkarlarını aşarak kamu yararına yönelik meseleleri ele almaya başlamış ve kamusal tartışmalar aracılığıyla devlet otoritesine karşı bir denge unsuru oluşturmuşlardır. Bu süreç, özellikle ticaretin ve toplumsal emeğin düzenlenmesine yönelik hesaplaşmaların kamuoyunun denetimine açılmasıyla şekillenmiştir (Yükselbaba, 2011). Habermas, bu mücadelenin en temel aracının "kamusal akıl yürütme" olduğunu belirtir.

Burjuva kamusal alanı, başlangıçta daha çok ekonomik ve siyasi meselelerin tartışıldığı bir alan olarak ortaya çıkmıştır. Ancak zamanla kadınlar, işçiler ve diğer toplumsal grupların da bu alana katılımı ile genişlemiştir. Özellikle 19. yüzyılda işçi hareketleri, kadın hakları mücadeleleri ve sosyal reform talepleri, kamusal alanın sınırlarını genişletmiş ve daha fazla insanın tartışmalara katılımını sağlamıştır (Yükselbaba, 2011).

Modernleşme Sürecinde Kamusal Alanın Dönüşümü

Modernleşme süreci, kamusal alanın işleyişinde önemli değişimlere neden olmuştur. Habermas, modernizasyonun bir sonucu olarak “yaşam dünyası”nın sömürgeleştirildiğini öne sürer. Bu durum, bireylerin doğal ilişkiler ve toplumsal etkileşimler yoluyla oluşturduğu anlam dünyasının ekonomik ve siyasi güç odakları tarafından araçsallaştırılması sonucu ortaya çıkmıştır (Habermas, 2017). Yani, kamusal tartışmalar giderek piyasanın ve siyasal otoritenin etkisi altına girmiş, kamusal alanın bağımsızlığı zayıflamıştır. Devlet ve toplum birbirlerinin alanlarına müdahale ettiğinde ise kamusal alan işlevini yitirir ve kamuoyunun oluşumu tehlikeye girer (Yükselbaba, 2011). Bu tehditleri bertaraf etmek isteyen Habermas, iletişimsel eylem ve ortak akıl temelinde yeni bir kamusal alan modeli geliştirmiştir. Bu model, bireylerin rasyonel ve eşit koşullarda tartışabildiği, güç ilişkilerinden arındırılmış bir kamusal alanı hedefler.

Habermas, kamusal alanın evriminde önemli bir dönüşümü, müzakereci kamudan tüketici kitleye dönüşümde görür. Bu dönüşüm, kamuoyunun manipülatif bir yapıya bürünmesine ve kamusal tartışmaların içeriğinin dönüşmesine neden olmuştur. Başlangıçta, kamusal alan bireylerin farklı görüşlerle bir araya gelerek ortak bir zeminde bulunduğu bir alan olarak görülmüştür. Günümüz toplumunda bu işleyiş, tüketim kültürü tarafından şekillendirilmeye başlanmıştır.

- Tüketim kültürü, bireyleri sürekli olarak ürün ve hizmetlerin reklamları ve propagandasıyla hedef almakta,
- Toplumsal tartışmalar artık gereksiz ve verimsiz bir çaba olarak görülmekte,
- İletişim, bireylerin tüketim eylemlerini kolaylaştırmak için yönlendirilmekte,
- Bireylerin aktif düşünme ve eleştirel katılım gösterme gereksinimi ikinci plana atılmaktadır.

Bu bağlamda, medyanın kamusal alandaki rolü giderek daha kritik hâle gelmiştir. Medyanın kamuoyunu yönlendirme gücü, yalnızca bilgi aktarma işleviyle sınırlı kalmayıp, aynı zamanda toplumsal söylemleri ve bireylerin algılarını şekillendiren bir araç hâline gelmiştir (Çaycı, 2022). Ayrıca, medya organlarının giderek tekelci kapitalist yapılarla iş birliği içinde çalışması, kamusal alanın tarafsız ve eşit bir tartışma zemini sunma kapasitesini zayıflatmaktadır. Bu noktada, Habermas'ın kamusal alan anlayışı yeniden gözden geçirilmeli, medya ve toplum arasındaki etkileşim yeniden tartışılmalıdır. Çünkü günümüz medya ortamı, yalnızca haber iletmekle kalmayıp, toplumsal düşünme süreçlerini de yönlendirmektedir.

Günümüz medya ortamında bilgi akışı artık yalnızca insan faktörüne dayalı değildir. Dijitalleşme ve yapay zekâ destekli algoritmalar, kamusal tartışmaları ve kamuoyunun şekillenme biçimini önceden belirlenmiş dijital dinamiklere göre yönlendirmektedir (Yükselbaba, 2011). Algoritmalar, bireylerin hangi içerikleri göreceğini belirleyerek, onları belirli düşünce çerçeveleri içine hapsedmekte ve eleştirel düşünme süreçlerini sekteye uğratmaktadır (Çaycı, 2021). Bu durum, kamusal alanın doğrudan demokratik müzakere aracı olmasını engellemekte ve onu bir manipülasyon alanına dönüştürmektedir. Özetle, Habermas'ın iletişimsel eylem modeli ve kamusal alan kuramı, günümüz dijital dünyasında yeni bir değerlendirme sürecine girmelidir. Günümüzde sosyal medya ve dijital medya araçları, kamusal alanın demokratik işlevini yerine getirmesini sağlamak yerine, daha çok ticari ve siyasi çıkarlar doğrultusunda bir manipülasyon aracı olarak mı kullanılmaktadır? Bu sorular, modern demokrasinin işleyişini anlamak açısından kritik bir öneme sahiptir ve Habermas'ın kamusal alan modeli, dijital çağın koşullarına uygun şekilde yeniden ele alınmalıdır (Bozdağ, & Van Den Hoven, 2015).

FİLTRE BALONLARI VE İLETİŞİM

Dijital medya ve teknolojik gelişmelerle birlikte, haber akışının kişiselleştirilmesi, toplumsal bilgi edinme süreçlerini büyük ölçüde değiştirmiştir. Artık haber içerikleri, her bir kullanıcı için farklı değişkenlere göre algoritmalar aracılığıyla otomatik olarak belirlenmektedir (Narin, 2018). Bu durum, bireylerin yalnızca ilgilerini çeken, kendileriyle uyumlu içeriklerle karşılaşmalarına yol açmakta ve böylece filtre balonları oluşmaktadır. Filtre balonu, kullanıcıların yalnızca kendi düşünce ve inançlarını pekiştiren içeriklerle karşılaşmasını sağlayarak, karşıt görüşlere olan erişimi kısıtla-

maktadır (Çaycı, 2021; Hidayah, 2018). Pariser’a (2011) göre, “İnternet gitgide bize sadece görmek istediğimiz ya da algoritmaların görmemizi uygun bulduğu şeyleri gösteriyor. Bu tarafsız bir süreç değil; bilgiye erişimimizi, politik kararlarımızı ve dünyaya bakış açımızı derinden etkiliyor.” Bu dönüşüm, haberin dijital platformlara taşınmasıyla birlikte daha da belirginleşmiştir. Eskiden haber ve bilgilere ulaşmak için kullanılan arama motorları, artık yerini sosyal medya platformlarına bırakmıştır. Sosyal medya, sadece haber kaynağı olmakla kalmaz; aynı zamanda insanların toplumsal meseleler ve fikirler hakkında görüş bildirdikleri bir alan haline gelmiştir (Rosa, 2022). Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, insanların daha aktif bir şekilde fikirlerini ifade etmelerini sağlamış ve geleneksel medya elitlerinin ve uzmanlarının bilgi üretimindeki tekeli kırarak, bilgi üretimini kullanıcıların eline geçirmiştir (Mahrt, 2019; Narin, 2018).

Dijital İletişim, Sosyal Medyanın Algoritmik Kişiselleştirmesi ve Filtre Balonları

Sosyal medya platformları, kullanıcıların bireysel tercihlerine, ilgi alanlarına ve önceki etkileşimlerine dayalı olarak içerik önerileri sunar. Sonuç olarak, kullanıcılar, yalnızca kendilerine uygun ve daha önce beğendikleri içeriklerle karşılaşır; bu durum, "kişiselleştirilmiş içerik" ve "algoritmalar tarafından dikte edilen" bilgi akışını doğurur (Çaycı, 2021; Mahrt, 2019). Bu kişiselleştirme, aynı zamanda çevrimiçi toplulukların oluşumunu kolaylaştırırken, filtre balonu fenomenini de güçlendirir. Filtre balonu, insanların benzer düşüncelere sahip içeriklerle çevrenmesini sağlar, bu da kullanıcıların farklı bakış açıları ve alternatif görüşlerden izole olmalarına yol açar (Narin, 2018). Eli Pariser (2011), çevrim içi kişiselleştirmenin bu potansiyeline dikkat çekerek, insanların çeşitli bakış açıları veya içeriklerden etkili bir şekilde izole edilme riskini tanımlayan ilk kişi olmuştur. Pariser, bu olgunun "filtre balonları" olarak adlandırılmasına öncülük etmiştir.

Filtre balonları, özellikle Google’ın 2009 yılında kullanıcının arama geçmişine, konumuna ve diğer verilerine dayalı kişiselleştirilmiş arama işlevini sunmaya başlamasıyla pekişmiştir. Bu, kişiselleştirme çağı olarak adlandırılabilir bir dönemin başlangıcını işaret eder (Jernej, 2021). Kişiselleştirilmiş aramalar ve içeriklerin kullanıcılara sunulması, bireylerin bilgi edinme süreçlerini daraltarak, farklı perspektifleri göz ardı etmelerine

sebebi olabilir. Bu durum, kamusal alanın çeşitliliğini tehdit edebilir ve toplumda daha derin kutuplaşmalara yol açabilir (Kaluža, 2021).

Alternatif sosyal medya platformlarının (Mastodon, Bluesky gibi merkeziyetsiz yapılar) filtre balonları oluşturup oluşturmadığı sorusu, özellikle sosyal medyanın özgürleştirici mi yoksa kapalı ekosistemler mi yaratıyor olduğuna dair kritik bir tartışmaya ışık tutar (Rosa, 2022). Facebook, Twitter ve YouTube gibi geleneksel platformlar, kültürel ve politik kutuplaşmayı besleyen algoritmalarıyla eleştirilirken, merkeziyetsiz platformlar daha açık bir kamusal alan sunmayı vaat etmektedir. Ancak, bu platformlarda da bireylerin kendi fikirlerine uygun topluluklar oluşturduğu ve belirli düşünce balonları içerisinde kaldığı görülmektedir (Çaycı, 2021; Mahrt, 2019). Dolayısıyla, filtre balonları olgusu sadece algoritmalarla ilgili bir sorun değil, aynı zamanda bireylerin bilişsel önyargıları ve medya tüketim alışkanlıkları ile de ilgilidir. Bunun toplumsal ve siyasal etkileri, yalnızca bireylerin bilgiye erişim düzeyini değil, ayrıca siyasi kampanyaların, medya içeriklerinin ve kamu politikalarının nasıl şekillendiğini de kapsamaktadır (Narin, 2018).

Filtre balonu, temel olarak internet sitelerindeki algoritmaların kullanıcı alışkanlıklarını kaydederek her seferinde benzer içerikleri kullanıcılara sunması üzerine kurulu bir olgudur. Bu mekanizma, kullanıcıların dijital ortamda yalnızca kendilerine uygun, ilgilerini çeken içeriklerle karşılaşmalarını sağlar (Narin, 2018). Ancak bu süreç, toplumsal ve politik görüşlerin dar bir çerçevede şekillenmesine yol açar. Özellikle Facebook ve Twitter gibi sosyal medya platformları, kullanıcılarını siyasi eğilimleriyle uyumlu, kişiselleştirilmiş geribildirim döngülerine kilitleme eğilimindedir (Çaycı, 2021). Bakshy, Messing ve Adamic'in (2015) Facebook kullanıcıları üzerine yaptığı araştırma, kullanıcıların siyasi yelpazenin farklı kesimlerinden içeriklere maruz kalsalar da, karşılaştıkları bilgi türünün büyük ölçüde önceki tercihleri ve davranışları tarafından şekillendiğini ortaya koymaktadır; bu durum, filtre balonlarının ve ideolojik yankı odalarının oluşumuna zemin hazırlamaktadır. Bu durum, bireylerin farklı bakış açılarına erişimini sınırlayarak, onları yalnızca kendi düşüncelerini pekiştiren bir çevreye hapseder (Oğuz, 2018). Bu algoritmaların etkisiyle, sosyal medya kullanıcıları giderek daha homojen topluluklar hâline gelmiştir. Kendi filtre balonlarında hapseden bireyler, sürekli olarak benzer görüşlerle karşılaşır ve bu da onları, karşıt fikirleri sorgulamaktan alıkoyar. Kişisel-

leştirme algoritmaları sadece tercihleri yansıtmaz; aynı zamanda önceden sahip olduğumuz görüşlerle uyumlu içerikleri öne çıkararak, bize dünyayı yalnızca bu dar perspektiften gösterir. (Pariser, 2018). Sonuç olarak, bu bireyler, dijital ortamda edindikleri bilgileri kendi eleştirel süzgeçlerinden geçirmemekte ve yalnızca onlara hitap eden içeriklere yönelmektedirler (Narin, 2018; Öngen, 2017). Tufekci (2014), sosyal medya platformlarının kişiselleştirme algoritmalarının kullanıcıları dar bir görüş çerçevesine hapsederek farklı bakış açılarına erişimlerini sınırladığını ve bu durumun hem filtre balonu etkisini güçlendirdiğini hem de kamusal tartışmaların çeşitliliğini azalttığını vurgulamaktadır. Bu durum, toplumsal kutuplaşmayı derinleştirmektedir ve bireylerin daha açık fikirli ve çok sesli tartışmalara katılmasını zorlaştırmaktadır.

Jan van Dijk (2006), filtre balonları olgusunu “öz-seçimli enformasyon hapisanesi” olarak tanımlamaktadır. Bu tanım, kullanıcıların bilinçli olarak ya da algoritmaların yönlendirmesiyle sadece kendileriyle uyumlu bilgiye maruz kalmalarını ve böylece toplumdaki diğer görüşlerden giderek daha fazla uzaklaşmalarını anlatmaktadır. Dijital çağda, bu tür bir enformasyon hapisanesinin, bilgi edinme süreçlerimizi ve toplumsal etkileşimlerimizi nasıl daraltabileceği giderek daha önemli bir konu haline gelmektedir.

Dijital Ortamlardaki Filtre Balonlarının Toplumsal Sonuçları

Filtre balonlarının bireyler ve toplum üzerindeki etkileri oldukça geniştir. Öncelikle, bireylerin yalnızca kendi görüşlerini destekleyen içeriklere maruz kalmaları, eleştirel düşünme becerilerinin zayıflamasına yol açabilir. Farklı perspektiflerle karşılaşmayan bireyler, kendi düşüncelerini sorgulama gereği duymamakta ve giderek daha katı fikirlere sahip olmaktadır. Bu durum, demokrasinin sağlıklı işleyişini tehdit eden bir unsur olarak değerlendirilebilir (Bozdag, & Van Den Hoven, 2015; Narin, 2018). Ayrıca, filtre balonları politik kutuplaşmayı artırabilir. İnsanlar yalnızca kendi siyasi görüşlerine uygun içerikleri tükettiklerinde, karşıt görüşlere yönelik hoşgörülerini azalabilir ve toplum içerisinde daha keskin ayrışmalar yaşanabilir (Çaycı, 2021). Son yıllarda birçok ülkede sosyal medya üzerinden yürütülen siyasi kampanyaların ve dezenformasyonun, filtre balonları aracılığıyla daha etkili hale geldiği görülmüştür (Rosa, 2022; Oğuz, 2018). Bu durum, demokratik süreçleri olumsuz etkileyerek, bireylerin yanlış veya eksik bilgilerle kararlar almasına neden olabilir. Ancak literatürde son yıllarda filtre balonlarının yalnızca zararlı değil, aynı zamanda belirli

koşullarda koruyucu bir işleve sahip olabileceğine dair görüşler de ortaya çıkmaya başlamıştır. Erickson (2024), “koruyucu filtre balonu” kavramını tanımlayarak, bu balonların özellikle marjinal gruplar için dijital güvenli alanlar yaratabileceğini vurgular. Bu bağlamda filtre balonları, nefret söylemi, ayrımcılık ya da siyasi baskılar gibi tehditlere karşı psikolojik güvenliği destekleyen yapılar olarak da işlev görebilir. Özellikle basın özgürlüğünün kısıtlı olduğu ülkelerde ya da kırılgan gruplar içinde, kullanıcıların bilinçli olarak oluşturdukları bu tür dijital alanlar, destekleyici içeriklerle temas kurmayı ve topluluklar oluşturmayı kolaylaştırmaktadır (Erickson, 2024).

KAMUSAL ALAN VE FİLTRE BALONU

Habermas’ın Kamusal Alanı ve Dijital Dünyada Filtre Balonları

Jürgen Habermas, kamusal alanı bireylerin serbestçe fikirlerini ifade ettiği, toplumsal meseleleri tartıştığı ve ortak bir kamuoyu oluşturduğu bir alan olarak tanımlar (Habermas, 1991). Kamusal alan, demokratik söylemin gelişmesi, toplumun ortak akıl çerçevesinde şekillenmesi ve yurttaşların kamusal konulara eleştirel katılım sağlayabilmesi açısından kritik bir işlev üstlenir. Ancak dijital çağın getirdiği değişimler, bu kavramın yeniden ele alınmasını gerektirmiştir. Sosyal medya platformları ve çevrimiçi etkileşimler, bireylerin kamusal alandaki varlığını artırmış gibi görünse de algoritmaların yönlendirdiği içerik akışı, bu alanın demokratik yapısını zayıflatmakta ve bireylerin yalnızca belirli düşüncelerle karşılaşmasına yol açmaktadır (Çaycı, 2021; Mahrt, 2019). Bununla birlikte, dijital kamusal alanın sadece kutuplaştırıcı değil, aynı zamanda koruyucu bir işleve de sahip olabileceğini savunan yaklaşımlar da mevcuttur. Erickson (2024), koruyucu filtre balonlarının özellikle marjinalleştirilmiş gruplar için dijital karşı-kamusal alanlar (“digital counterpublics”) yaratabileceğini öne sürer. Bu alanlar, bireylerin kimliklerini ifade edebildiği, destek bulabildiği ve baskıdan korunabildiği sosyal medya alanları olarak tanımlanır. Bu bağlamda, filtre balonları yalnızca demokratik iletişimi kısıtlayan bir tehdit değil, aynı zamanda kırılgan gruplar için hayatta kalma stratejisi olabilir. Bu noktada, “filtre balonu” olgusu öne çıkmaktadır. Eli Pariser tarafından ortaya atılan “filtre balonu” kavramı, bireylerin dijital dünyada yalnızca kendi ilgi alanlarına ve düşünce yapılarına uygun içeriklerle karşılaşmasını ifade eder. Sosyal medya platformları, algoritmalar aracılığıyla kullanıcıların geçmiş etkileşimlerine dayanarak onlara benzer içerikleri sunar (Rosa, 2022). Böylece bireyler, yalnızca kendi düşüncelerini des-

tekleyen haberler ve görüşlerle karşılaşarak, farklı perspektiflere erişimlerini kaybederler (Hidayah, 2018; Oğuz, 2018). Bununla birlikte, filtre balonu kavramına yönelik eleştiriler de mevcuttur. Dahlgren (2021), filtre balonlarının insan davranışı üzerindeki etkilerinin genellikle abartıldığını ve kişiselleştirme teknolojilerinin kullanıcıları yalnızca benzer içeriklere yönlendirdiği yönündeki iddiaların, seçici maruz kalma ve insan psikolojisi konusundaki araştırma bulgularıyla çeliştiğini ileri sürmektedir. Bu çerçevede, teknolojik düzeydeki kişiselleştirme süreçlerinin toplumsal düzeyde kutuplaşma ve demokratik işleyiş üzerinde otomatik ve doğrudan bir etkiye sahip olduğu varsayımını sorgulamaktadır.

Habermas'ın kamusal alan anlayışına göre, bu durum demokratik müzakere süreçlerine ciddi bir tehdit oluşturmaktadır. Kamusal alanın temel işlevlerinden biri, farklı görüşlerin bir araya gelip tartışılmasına imkân sağlamakken, filtre balonları bireyleri "sosyal yankı odalarına" hapsedmekte ve toplumsal diyalogun çeşitliliğini zayıflatmaktadır (Kaluža, 2021). Sonuç olarak, kamusal müzakere süreçleri giderek daha tek yönlü hale gelmekte, eleştirel düşünme gerilemekte ve toplum içindeki kutuplaşma derinleşmektedir. Bununla birlikte, filtre balonları sadece bireylerin düşünsel çeşitliliğini engellemekle kalmaz, aynı zamanda demokratik toplumların sağlıklı bir kamusal alan inşa etmesini de zorlaştırır (Friedland, Hove & Rojas, 2006).

Geleneksel sosyal medya platformlarının (Facebook, Twitter/X, YouTube gibi) algoritmik yönlendirmeleriyle bireyleri filtre balonlarına hapsedtiği eleştirisi, merkeziyetsiz sosyal medya platformlarının yükselişiyle yeni bir boyut kazanmıştır. Bluesky, Mastodon ve Nostr gibi merkeziyetsiz ağlar, kullanıcılara daha fazla denetim sunmayı ve içerik akışlarını büyük teknoloji şirketlerinin çıkarlarından bağımsız hale getirmeyi vadetmektedir (Failla & Rossetti, 2024; Raman ve diğ., 2019). Ancak bu platformların gerçekten daha demokratik olup olmadığı tartışmalıdır. Örneğin, Mastodon'un merkeziyetsiz yapısı sayesinde farklı toplulukların kendi kurallarını belirlemesi, kamusal alanın daha çoğulcu hale gelmesini sağlayabilir. Ancak, bu durum aynı zamanda ideolojik bölünmeleri daha da derinleştirebilir, çünkü kullanıcılar kendilerini tamamen aynı düşüncedeki insanlarla çevreleyerek farklı görüşlerle temas etme olasılıklarını azaltabilir (Raman ve diğ., 2019). Benzer şekilde, Bluesky gibi yeni platformlar, merkezi platformlara kıyasla daha fazla şeffaflık ve kullanıcı kontrolü vaat etse de,

henüz geniş çaplı bir kamuoyu oluşturma gücüne ulaşamamıştır. Bu bağlamda, sosyal medyanın demokratikleşme potansiyelini yalnızca algoritmalarından bağımsızlaşma üzerinden değil, kullanıcıların farklı görüşlere ne ölçüde erişebildiği ve kamusal tartışmalara nasıl katıldığı perspektifinden değerlendirmek gerekmektedir.

Sosyal Medyanın Kamusal Alan Üzerindeki Etkileri

Sosyal medya, teorik olarak dijital bir kamusal alan işlevi görse de ticari çıkarlar ve algoritmik yönlendirmeler nedeniyle demokratik bir tartışma ortamı sunmakta yetersiz kalmaktadır. Habermas'ın kamusal alan anlayışı, açık erişimi ve eşit katılımı destekler. Ancak sosyal medya platformları, kullanıcıları belirli içeriklere yönlendirerek bu ilkeleri zedelemektedir (Ülkeryıldız & Uslu, 2021). Özellikle Facebook, Instagram, Twitter ve Google gibi büyük platformlar, bireylerin önceden etkileşimde bulundukları içeriklere dayalı olarak önerilerde bulunarak, onları belirli görüşlerle sınırlı bir döngüye sokmaktadır. Bu da bireylerin karşıt görüşlere duyarsızlaşmasına ve toplumsal çeşitliliğin zayıflamasına neden olmaktadır (Çaycı, 2021). Habermas'ın belirttiği gibi, kamusal alanın sağlıklı işleyebilmesi için bireylerin karşıt görüşlere maruz kalması ve eleştirel düşünme süreçlerini geliştirmesi gerekir (Habermas, 2017). Sosyal medya ortamları, bireylerin yalnızca kendi dünya görüşlerini pekiştiren içeriklerle karşılaşmalarını sağlayarak düşünsel kutuplaşmayı artırmaktadır (Friedland, Hove & Rojas, 2006).

Nancy Fraser'ın "alt kamusal alanlar" kavramı, sosyal medyanın hegemonik bir kamusal alan yaratmaktan öte, marjinal gruplara da seslerini duyurma fırsatı sunduğunu vurgular. Geleneksel kamusal alan anlayışının aksine, sosyal medya bu gruplara kendi meselelerini tartışabilecekleri, dayanışma ağları oluşturabilecekleri alternatif platformlar sunar (Biçer, 2017). Örneğin, feminist hareketler, çevre aktivistleri ya da azınlık toplulukları, ana akım medyada yeterince temsil edilmedikleri durumlarda, sosyal medya aracılığıyla seslerini duyurabilirler. Bu durum, sosyal medyanın demokratik bir alan oluşturduğu anlamına gelmez; çünkü bu platformlar aynı zamanda ekonomik ve politik gücün manipülasyonuna da açıktır (Ülkeryıldız & Uslu, 2021). Başlangıçta sosyal medyanın demokratikleşmeye katkı sağlayacağı düşünülse de zamanla antidemokratikleşmeyi besleyen bir mekanizmaya dönüştüğü görülmektedir. Bunun başlıca nedenleri şunlar olabilir;

- Erişim ve Temsilin Sınırlanması: Algoritmalar, kullanıcıları belirli içeriklere yönlendirerek farklı düşüncelerin görünürliğini azaltmaktadır.
- Manipülasyon ve Dezenformasyon: Sosyal medya, sahte haberlerin hızla yayılmasına zemin hazırlamakta, bu da kamusal bilincin sağlıklı gelişmesini engellemektedir.
- Katılımcılığın Azalması: Sosyal medyanın tüketim odaklı yapısı, bireyleri aktif katılım yerine pasif izleyicilere dönüştürmektedir.

Bu faktörler, sosyal medyanın demokratik bir kamusal alan olmaktan ziyade bireyleri belirli ideolojik gruplara sıkıştıran manipülatif bir yapı oluşturmaya yol açmaktadır. Bu durumun somut örnekleri, sosyal medyanın demokratik süreçler üzerindeki olumsuz etkilerini açıkça ortaya koymaktadır. Örneğin, 2018'de ortaya çıkan Cambridge Analytica skandalı, sosyal medya üzerinden kullanıcı verilerinin izinsiz toplanarak hedefli siyasi manipülasyon için kullanıldığını göstermiş; kullanıcılara özel olarak hazırlanan içeriklerle seçim süreçlerinde algıların yönlendirilebildiği kanıtlanmıştır (Aksoy & Türkölmez, 2020). Benzer şekilde, YouTube'un öneri algoritmalarının kullanıcıları giderek daha aşırı içeriklere yönlendirme eğilimi, bireylerin belirli ideolojilere hapsolmasına ve toplumsal kutuplaşmanın derinleşmesine neden olmaktadır (Eker & Orkan, 2023). Bu örnekler, sosyal medya platformlarının yalnızca bireysel tercihleri yansıtmakla kalmayıp aynı zamanda aktif olarak belirli düşünce kalıplarını pekiştirdiğini ve demokratik tartışma alanını daralttığını göstermektedir.

Habermas'ın (2017) kamusal alan teorisi, modern toplumların kamusal tartışmalar yoluyla rasyonel bir konsensüs inşa edebileceği fikrine dayanırken, günümüz dijital iletişim ortamında bu modelin ne ölçüde geçerli olduğu tartışmalıdır. Zizi Papacharissi (2008), "ağ bağlantılı kamusal alan" (networked public sphere) kavramı ile, internetin geleneksel kamusal alanı ortadan kaldırmadığını, ancak bireysel anlatıların ön plana çıktığı daha dağınık ve özelleşmiş bir kamusal alan yarattığını savunur. Dijital kamusal alan, tek bir homojen tartışma platformu olmaktan çok, bireylerin farklı ağlarda ve platformlarda kendi hikâyelerini oluşturduğu, dolayısıyla kamusal alanın parçalı hâle geldiği bir yapıya evrilmiştir. Benzer şekilde, Manuel Castells'in "ağ toplumu" teorisi (2016), iletişimin artık merkezi otoritelerden bağımsız olarak bireyler ve gruplar arasında ağlar aracılığıyla yayıldığını öne sürer. Castells'e göre (2016), dijital medya, geleneksel

kamusal alanı yok etmek yerine, onu küresel ölçekte etkileşimli ve dinamik bir yapıya dönüştürmüştür. Ancak bu dönüşüm, kamusal alanın demokratik işlevini güçlendirmek yerine, bireyleri izole ederek yankı odaları içinde sıkışmalarına da yol açabilir. Bu nedenle, kamusal alanın evrimi, dijital çağın sunduğu yeni etkileşim biçimlerini ve güç dinamiklerini dikkate alarak yeniden değerlendirilmelidir.

Habermas'ın kamusal alan teorisi (2017), dijital çağda yeni düzenlemeler ve önlemler gerektirmektedir. Filtre balonlarının etkisini azaltmak ve sosyal medyanın daha sağlıklı bir kamusal alan işlevi görmesini sağlamak için şu adımlar atılabilir:

1. Algoritmaların Şeffaflığı: Sosyal medya platformlarının içerik önerme sistemleri şeffaf hale getirilmeli ve kullanıcılar bu süreçler hakkında bilgilendirilmelidir (Gazi, 2023).
2. Medya Okuryazarlığının Artırılması: Kullanıcıların dijital medya içeriklerini eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirebilmeleri için medya okuryazarlığı eğitimleri yaygınlaştırılmalıdır (Özcan, 2017). Örneğin, Finlandiya ve Hollanda gibi ülkelerde medya okuryazarlığı devlet politikalarının bir parçası haline gelmiştir ve okullarda eleştirel düşünme becerilerini geliştirmeye yönelik dersler verilmektedir (Devrani, 2021). Avrupa Birliği Dijital Hizmetler Yasası (DSA), sosyal medya platformlarının algoritmik yönlendirmeleri konusunda daha fazla şeffaf olmasını zorunlu kılarak, dezenformasyon ve manipülasyonla mücadele etmeyi amaçlamaktadır (European Parliament & Council of the European Union, 2022). . Bu tarz düzenlemeler, kamusal tartışma alanının çeşitliliğini artırabilir ve dijital demokrasinin sürdürülebilirliğini sağlayabilir (Bozdağ, & Van Den Hoven, 2015). Bu mekanizmaların gerçekten işlemesi, sadece yasal çerçevelerin varlığına değil, aynı zamanda kullanıcıların dijital okuryazarlık seviyesinin yüksek olmasına da bağlıdır.
3. Dijital Regülasyonlar: Sosyal medya platformları, algoritmik manipülasyonları önleyecek yasal çerçevelerle düzenlenmeli ve dezenformasyonla mücadele için sıkı politikalar geliştirilmelidir.

SONUÇ

Habermas'ın kamusal alan teorisi, demokratik müzakerenin sağlıklı bir şekilde işleyebilmesi için iletişimsel refleksivite ve iletişimsel güç kavramlarını ön plana çıkarmaktadır. Bu kavramlar, vatandaşların fikirlerini özgürce ifade edebileceği bir alan yaratmayı amaçlar. Ancak günümüz dijital medya ortamları, bu süreci sekteye uğratan filtre balonları ve dikkat dağıtıcı unsurlar nedeniyle demokratik müzakereleri zayıflatmaktadır. Filtre balonları, bireylerin yalnızca kendi görüşlerini destekleyen içeriklere maruz kalmasına yol açarak kamusal alanın çeşitliliğini daraltmaktadır. Bu durum, eleştirel düşünmenin gerilemesine ve toplumsal kutuplaşmanın artmasına neden olur. Bu sorunun önüne geçebilmek için medya sisteminin bağımsızlığını koruması ve kamusal alanla sağlıklı bir geri bildirim mekanizması kurması gerekmektedir.

Demokratik bir kamusal alanın işleyebilmesi için, bireylerin karşıt görüşlerle etkileşim kurabilmesi ve bu görüşleri eleştirel bir perspektiften değerlendirebilmesi gerekir. Ancak, sosyal medya algoritmaları, bireyleri dar bir bilgi balonuna hapsedmekte ve bu etkileşim ortamını büyük ölçüde sınırlamaktadır. Habermas'ın çalışmaları, medya sistemlerinin toplumsal yapılar ve politik süreçlerle etkileşimini anlamamıza yardımcı olmaktadır. Böylece demokratik müzakerelerde bireylerin seslerinin daha güçlü duyulması sağlanabilir.

Habermas, *Between Facts and Norms* (2015) ve *Political Communication in Media Society* (2006) adlı eserlerinde, iletişimsel refleksivite, iletişimsel güç ve iletişimsel düşünümSELLİK kavramlarının, demokratik tartışma ortamını sürdürebilmek için kritik bir öneme sahip olduğunu vurgular. İletişimsel refleksivite, kamusal alanın, vatandaşlardan gelen geri bildirimlerin sivil toplumdan politik kamusal alana yükselmesini sağlayacak bir sosyal alan yaratma kapasitesini ifade eder. İletişimsel güç, kişiler arası ilişkilerden doğar ve sivil toplumun bütünleştirici işlevine benzer. Bu nedenle, siyasal sistemin sağlıklı bir şekilde işlemesi için dikkate alınan kamuoyu görüşlerinin, yalnızca kamusal alanın sağlayabileceği özel bir iletişim gücü türü tarafından desteklenmesi gerekir. Ancak filtre balonları ve manipülatif medya yapıları, demokratik müzakereyi engelleyen başlıca faktörlerdir. Medya, yalnızca bilgi aktaran bir araç değil, aynı zamanda toplumsal dinamikleri şekillendiren bir aktör olarak görülmelidir. Bu yüzden, medya sistemi, bağımsızlığını korumanın yanı sıra sivil toplumla sağ-

lıklı bir geri bildirim mekanizması geliştirmeli ve kamusal alanın rasyonel ve eleştirel bir tartışma ortamına dönüşmesini sağlamalıdır.

Habermas'ın vurguladığı medya bağımsızlığı, medyanın devlet ve piyasa güçlerinden bağımsız olarak, rasyonel ve eleştirel normlara dayalı bir tartışma ortamı oluşturmasını ifade eder. Devletin ya da ticari aktörlerin medya üzerindeki kontrolü, medyanın tarafsızlığını ve eleştirel işlevini zedeleyerek kamuoyunun sağlıklı bir şekilde oluşmasını engelleyebilir. Bu noktada, medyanın özerkliği hem kamusal alanın sağlıklı işleyişi hem de demokratik karar alma süreçlerinin etkili olabilmesi için zorunludur. Dijital çağda, medya sadece haber sunan bir araç olmaktan çıkmış, sosyal etkileşimleri ve kamusal alanın sınırlarını belirleyen bir mekanizma haline gelmiştir. Ancak bu mekanizma, sivil toplumu politik sistemle bağlayan iletişimsel refleksiviteyi artırmak yerine, bireyleri tek yönlü bilgi akışlarına maruz bırakarak, eleştirel müzakereyi sekteye uğratmaktadır.

Habermas, ağ bağlantılı kamusal alanın işleyişine dair yaptığı analizlerde, siyasal sistem, sivil toplum ve yaşam dünyası arasındaki iletişimin eleştirel, açık ve kapsayıcı hale getirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Ancak günümüz dijital medya ortamları, kullanıcıları belirli düşünce balonlarına hapsederek düşünsel çeşitliliği sınırlandırmakta ve kamusal alanın demokratik işlevini zayıflatmaktadır. Eğer medya sistemi devletler, büyük şirketler ya da politik güçler tarafından sömürgeleştirilirse, kamusal alanın temel işlevleri zarar görecektir. Medyanın bağımsızlığı, bu dış etkilere karşı direnç gösterebilmeli ve tarafsız bilgi akışını sağlayarak kamusal alanın sağlıklı bir şekilde işlemesine katkıda bulunmalıdır. Medyanın piyasa ve siyasi baskılar altında kalması, farklı görüşlerin duyulmasını engelleyecek ve kamusal alandaki demokratik müzakere süreçlerini bozacaktır.

Geleneksel ve merkeziyetsiz sosyal medya platformlarının gelecekte nasıl bir kamusal alan sunacağı hâlâ belirsizdir. Ancak bu çalışma, dijital medyanın demokratikleşmesi için yalnızca algoritmalarla bağımsızlaşmanın yeterli olmadığını; eleştirel medya okuryazarlığı, şeffaf regülasyonlar ve alternatif platform modellerinin de değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir. Bu bağlamda, Habermas, dijital medya ortamlarının politik ve ekonomik güçler tarafından manipüle edilmemesi gerektiğini savunmaktadır. Çünkü medya üzerindeki bu tür baskılar, toplumsal iletişimin derinleşmesini ve kamusal alanın işlevselliğini zayıflatmaktadır. Yine de, filtre

balonlarının tümünden olumsuz etkiler yarattığını söylemek indirgemeci bir yaklaşım olabilir. Jacob Erickson (2024), bu yapıları yeniden düşünmeye davet eder. Ona göre, bazı kullanıcılar filtre balonlarını bilinçli olarak inşa etmekte ve bu sayede çevrim içi nefret söylemi, ayrımcılık ya da travmatik içeriklerden korunmayı tercih etmektedirler. Koruyucu filtre balonları kavramı, dijital ortamlarda marjinalleşmiş grupların güvenli bilgiye erişimini mümkün kılma potansiyeli taşıırken, bu balonların uzun vadeli etkileri konusunda temkinli olunmalıdır. Nitekim Dahlgren (2021), filtre balonu kavramının çoğu zaman hem tanımsal olarak muğlak olduğunu hem de teknolojik kişiselleştirme süreçlerinin birey davranışları üzerindeki etkisinin abartıldığını belirtmektedir. Bununla birlikte, konum-temelli kişiselleştirilmiş öneri sistemleri üzerine yapılan çalışmalar (örneğin Chen vd., 2017), kullanıcıların yalnızca fiziksel yakınlıklarına değil, aynı zamanda bireysel ilgi alanlarına dayalı olarak bilgiye erişimini optimize etmeyi hedeflemektedir. Bu tür yaklaşımlar, dijital ortamlarda marjinal grupların görünürlüğünü artırma potansiyeli taşımakla birlikte, içerik çeşitliliğini sınırlama ve yankı odalarının yeniden üretilmesi riskini de barındırmaktadır. Filtre balonlarının etkisini azaltmak ve sosyal medyanın daha sağlıklı bir kamusal alan işlevi görmesi için çok yönlü önlemler alınması gerekmektedir. İlk olarak, algoritmaların şeffaflığı sağlanmalı ve kullanıcılar içerik öneri mekanizmaları hakkında bilgilendirilebilir. Medya okuryazarlığı eğitimleri yaygınlaştırılarak kullanıcıların eleştirel düşünme becerileri güçlendirilebilir. Bağımsız denetim mekanizmalarıyla algoritmaların tarafsızlığı kontrol edilmeli ve DSA gibi düzenlemeler etkin şekilde uygulanabilir. Kullanıcıların algoritma ayarlarını özelleştirebilmesine imkân tanıyan araçlar sunulabilir. Yapay zekâ sistemlerinde etik ilkelerin zorunlu kılınması ve UNESCO'nun AI etik rehberi (UNESCO, 2022) gibi küresel standartların benimsenebilir. Devletler, platformlar ve sivil toplum arasında işbirlikleri kurularak ortak politikalar geliştirebilir. Merkeziyetsiz sosyal ağların ve açık kaynaklı algoritma projelerinin desteklenebilir ve görünürlüklerinin artırılması için çalışmalar yapılabilir. Platformların kullanıcı psikolojisi üzerindeki etkilerinin düzenli ve boyamsak şekilde araştırılabilir. Bu önlemlerin bütüncül bir yaklaşımla uygulanması halinde, dijital kamusal alan daha demokratik ve kapsayıcı bir hale gelebilir.

KAYNAKÇA

Aksoy, A., & Türkölmez, O. (2020). Dijital çağa demokrasiyi çağırmak: Cambridge Analytica skandalı. *Journal of Political Administrative and Local Studies*, 3(1), 41–59.

Bakshy, E., Messing, S., & Adamic, L. A. (2015). Exposure to ideologically diverse news and opinion on Facebook. *Science*, 348(6239), 1130–1132.

Biçer, H. (2017). Jürgen Habermas, Hannah Arendt ve Richard Sennett'in kamusal alan yaklaşımları. *Sosyolojik Düşün*, 2(1), 45–54.

Bozdag, E., & Van Den Hoven, J. (2015). Breaking the filter bubble: Democracy and design. *Ethics and Information Technology*, 17, 249–265.

Bruns, A. (2017). Echo chamber? What echo chamber? Reviewing the evidence. *6th Biennial Future of Journalism Conference*, 1–11. Cardiff, UK.

Castells, M. (2016). *İletişim gücü* (E. Kılıç, Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Chen, C., Meng, X., Xu, Z., & Lukasiewicz, T. (2017). Location-aware personalized news recommendation with deep semantic analysis. *IEEE Access*, 5, 1624–1638.

Çaycı, A. (2021). Sosyal medya platformlarının kamusal tartışmalardaki rolü: Filtre balonu ve yankı odası. *ASEAD 7. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu*, 903–911.

Dahlgren, P. M. (2021). A critical review of filter bubbles and a comparison with selective exposure. *Nordicom Review*, 42(1), 15–33.

Devrani, A. E. P. (2021). Gençler için 21. yüzyıl becerileri ve dijitalleşen dünyanın gereklilikleri: Yeni okuryazarlıklar. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 9(24), 5–24.

Eker, H. S., & Orkan, S. (2023). Tavsiye sistemleri: YouTube tavşan deliğinden aşağı düşmek. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(1), 187–196.

Erickson, J. (2024). Rethinking the filter bubble? Developing a research agenda for the protective filter bubble. *Big Data & Society*, 11(1), 1–4.

European Parliament & Council of the European Union. (2022). Regulation (EU) 2022/2065 of the European Parliament and of the Council of 19 October 2022 on a Single Market for Digital Services and amending Directive 2000/31/EC (Digital Services Act). *Official Journal of the European Union*, L 277, 1–102.

Failla, A., & Rossetti, G. (2024). “I’m in the Bluesky Tonight”: Insights from a year worth of social data. *PLOS ONE*, 19(11), e0310330.

Friedland, L. A., Hove, T., & Rojas, H. (2006). The networked public sphere. *Journal of the European Institute for Communication and Culture*, 13(4), 5–26.

Gazi, M. A. (2023). Gerçeklik savaşlarının gölgesinde dijital propaganda ve algoritmaların şeffaflığı. M. Karaca & A. B. Dari (Ed.), *Yeni çağda medya ve iletişim* (ss. 95–112). Efeakademi Yayınevi.

Habermas, J. (1974). The public sphere: An encyclopedia article. *New German Critique*, 3(Autumn), 49–55.

Habermas, J. (1997). *Bilgi ve insansal bilgiler* (C. A. Kanat, Çev.). İstanbul: Küyerel Yayınları.

Habermas, J. (2006). Political communication in media society: Does democracy still enjoy an epistemic dimension? The impact of normative theory on empirical research. *Communication Theory*, 16(4), 411–426.

Habermas, J. (2015). *Between facts and norms: Contributions to a discourse theory of law and democracy*. John Wiley & Sons.

Habermas, J. (2017). *Kamusal alanın yapısal dönüşümü* (T. Bora & M. Sancar, Çev.). İletişim Yayınları.

Hidayah, A. R. (2018). Persecution act as filter bubble effect: Digital society and the shift of public sphere. *Jurnal Ilmu Sosial dan Ilmu Politik*, 22(2), 112–126.

Kaluža, J. (2021). Habitual generation of filter bubbles: Why is algorithmic personalisation problematic for the democratic public sphere? *Javnost - The Public*, 1–17. <https://doi.org/10.1080/13183222.2021.1934609>

- Kırık, H. (2007). *Türban sorunu*. Salyangoz Yayınları.
- Mahrt, M. (2019). Beyond filter bubbles and echo chambers: The integrative potential of the Internet (Vol. 5, p. 246). *Dokuz Eylül Üniversitesi*.
- Narin, B. (2018). Kişiselleştirilmiş çevrimiçi haber akışının yankı odası etkisi, filtre balonu ve siberbalkanizasyon kavramları çerçevesinde incelenmesi. *Selçuk İletişim Dergisi*, 11(2), 127–145.
- Odabaş, U. (2018). Tarihsel süreçte kamusal alanın yapısal dönüşümü ve Habermas. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(Özel Sayı 2), 2051–2066.
- Oğuz, T. (2018). Platon'un Mağarası'ndan sosyal medyaya gerçekliğin görünümü: Filtre balonu. *Kurgu Dergisi*, 26(2), 1–10.
- Öngen, O. (2017). Sosyal medya kullanıcılarının gerçeklik yanılgısı. *Yeni Medya Elektronik Dergisi*, 1(1), 1–14.
- Özcan, A. (2017). Dijital medya okuryazarlığı: Sorunlar, uygulamalar ve beklentiler. *AJIT-e: Academic Journal of Information Technology*, 8(28), 55-66.
- Özdemir, M. (2021). Foucault sosyolojisi, dijital alan ve emeğin yeni görünümü. *Akademik Açık Dergisi*, 1(2), 67-105.
- Papacharissi, Z. (2008). The virtual sphere 2.0: The Internet, the public sphere, and beyond. In *Routledge handbook of Internet politics* (pp. 230-245). Routledge.
- Pariser, E. (2011). *The filter bubble: What the Internet is hiding from you*. Penguin Press.
- Pariser, E. (2018). *The filter bubble: How the new personalized web is changing what we read and how we think*. Penguin Press.
- Raman, A., Joglekar, S., Cristofaro, E. D., Sastry, N., & Tyson, G. (2019, October). Challenges in the decentralised web: The mastodon case. In *Proceedings of the internet measurement conference* (pp. 217-229).

Rosa, H. (2022). Social media filters and resonances: Democracy and the contemporary public sphere. *Theory, Culture & Society*, 39(4), 17-35.

Schmittauer, A. (2017). *Vlog: Youtube fenomeni olmak* (D. Gürcü, Çev.). İstanbul: Sola Unitas.

Timur, T. (2008). *Habermas'ı okumak*. İstanbul: Yordam Yayınları.

Tufekci, Z. (2014). Big questions for social media big data: Representativeness, validity, and other methodological pitfalls. In *Proceedings of the 2014 ACM Conference on Computer-Supported Cooperative Work* (pp. 573–583). <https://doi.org/10.1145/2531602.2531675>

UNESCO. (2022). *Recommendation on the ethics of artificial intelligence*. Paris: UNESCO. <https://www.unesco.org/en/articles/recommendtion-ethics-artificial-intelligence>

Ülkeryıldız, E., & Uslu, Ö. (2021). Hakikat sonrası bilincin siber-mekân üzerinden üretimi: Ağdaşın kamusal mekânı. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22, 293-303.

Van Dijk, J. A. (2006). Digital divide research, achievements and shortcomings. *Poetics*, 34(4-5), 221-235.

Walker, P. (2008). Yeni medyanın geleceği. M. A. Yalçındağ içinde, *Geleceğin kısa tarihi* (s. 147-158). İstanbul: Doğan Yayın.

Yükselbaba, Ü. (2011). Kamusal alan modelleri ve bu modellerin bağlamları. *Journal of Istanbul University Law Faculty*, 66, 227-271.